

Det retoriske statsministerembede

Statsministerens åbningstale ligner i dag en dansk pendant til amerikanske præsidenters State of the Union adresse. Statsministerembedet er stadig mere magtfuldt, og åbningstalens historie symboliserer i højeste grad denne udvikling.

PETER HEYN NIELSEN

Cand.scient.pol og underviser
ved Professionshøjskolen Metropol,
Institut for Skole og Læring.

Den første tirsdag i oktober åbnes Folketinget hvert år med en tale af statsministeren. Pressen følger talen intenst, mens den royale familie sidder som tilskuere i salen og kæmper for at holde sig vågne. Siden 1925 har statsministre holdt de årlige åbningstaler, og med 1953-grundloven blev statsministeren forfatningsmæssigt pålagt det. Af § 38 fremgår det, at statsministeren ved Folketingets årlige åbning skal afgive »en redegørelse for rigets almindelige tilstand og de af regeringen påtænkte foranstaltninger«.

Der er peget på, at åbningstalen med tiden er blevet statsministerens personlige tale i højere grad end regeringens fælles redegørelse (Nielsen, 2012; Knudsen, 2009). Det har også været påpeget, at det danske statsministerembede kun meget langsomt er blevet så magtfuldt, som det er i dag (Knudsen 2007: 280ff). Der ses derfor i denne artikel på, om man i åbningstalerne kan se denne styrkelse af statsministerembedet?

Artiklens formål er todelt. Dels bliver det testet gennem kvantitativ indholdsanalyse, om statsministerens åbningstaler er blevet statsministerens mere personlige tale siden 1953. Det kan ses som et tegn på, at statsministeren i højere grad forsøger at benytte talen i til personlig politisk profilering. Men dansk regeringsledelse har en lang og kompliceret historie, så for at sætte den moderne åbningstales udvikling i relief har jeg fundet det relevant først at undersøge, hvordan åbningstalen som institution har udviklet sig i et regeringsledelsesperspektiv. Det sker med inddragelse af en række kilder, der ikke før har været anvendt i denne henseende, der bidrager til at belyse hidtil oversete elementer.

Kampen om retten til at holde åbningstalen

Statsministeren skulle først overtage retten til at holde åbningstalen – og den egentlige regeringsledelse – fra kongemagten. Allerede fra 1848 var åbningen af vores parlament emne for en principiel debat og magtkamp. Forløberen for Rigsdagen, Den Grundlovgivende Rigsforsamling, åbnedes 23. oktober 1848, og det skete med først en kort tale af Frederik VII og dernæst med en længere programtale af A.W. Moltke, der bar titlen »premierminister« (først langt senere anvendes titlen »statsminister«). Avisen Kjøbenhavnerposten (1848, 25. oktober) skrev, at kongen holdt »med klar og tydelig Stemme Throntalen«, hvorefter man råbte ni gange hurra for ham. »Moltke holdt derpaa en Tale om Rigets Tilstand siden Marts Maaned, som han dog foredrog med saa svag Stemme, at kun de Nærmeststaaende ville have hørt ham.« Forud for åbningen foregik en diskussion mellem ministre og konge om indholdet af disse taler og om hensigtsmæssigheden ved, at kongen skulle holde en trontale (Jørgensen, 1954: 507ff, 516). Kongen fastholdt sin ret hertil.

At der var to taler, symboliserer uklarheden om, hvem der under den kommende styreform skulle lede regeringsarbejdet: Kongen eller Moltke? Kongen var regeringens egentlige leder (Knudsen, 2000b: 82), men han var ifølge grundloven også ansvarsfri (Knudsen, 2000a: 521). Hvem havde så egentlig udøvende magt? Uklarheden strakte sig yderligere til, hvad Moltkes titel skulle være: I en rigsforsamlingens første debatter blev han omtalt som både »ministerpræsident«, »conseilspræsident« og »premierminister«.²

NOTE 1 Stor tak til Frederik Hjort og Rasmus Kibæk Skytte for hjælp og sparring ifm. denne del af artiklen.

NOTE 2 Af hhv. krigsministeren (sp. 60), Duntzfelt (sp. 61) og Ørsted (sp. 63) jf. Beretning om Forhandlingerne Paa Rigsdagen, 1849.

Der blev ikke indskrevet hverken i Rigsdagens forretningsorden eller i grundloven, om der skulle holdes taler ved Rigsdagens fremtidige åbninger.³ Det har heller ikke været foreslået i Den Grundlovgivende Rigsforsamling. I Norge og Holland var (og er) der trontaler af monarkerne med hjemmel i forfatningerne.

I januar 1850 talte Frederik VII – og ikke premierministeren – ved åbningen af den første samling af Rigsdagen. Selvom talen var ganske kort, gik der i de sidste ti dage op til Rigsdagens åbning lange forhandlinger mellem ministre og konge om dens indhold (Jørgensen, 1956: 367ff). Kongen tog sig retten til at åbne dette nye danske parlament og forsikrede ministrene, at han ikke ville gøre det til en fast tradition at holde trontaler, men »at det kun skete undtagelsesvis første Gang« (Jørgensen, 1956: 370). Talen vakte efterfølgende debat i Folketinget.

Uanset sit løfte til ministrene holdt Frederik VII trontaler igen i 1851 og 1853 i Rigsdagen. Det var også hensigten i 1852, hvor der blev forfattet en trontale, men på dagen for åbningen blev kongen syg og mødte derfor ikke op (Thomsen, 1995: 104). Trontalen i 1853 fremkaldte særligt hidsige diskussioner mellem ministrene og kongen forud for Rigsdagens åbning. Premierminister Ørsted mente bestemt ikke, at kongen skulle åbne Rigsdagen (Jørgensen, 1962: 60). Nogle dage senere argumenterede Frederik VII for, at han »... troede, at hans danske Undersaatter vilde se en Tilsidesættelse deri, at Allerhøistsamme ikke denne gang vilde værdige dem selv at tale fra Thronen til dem« (Jørgensen, 1962: 272). Dernæst begyndte ministrene én for én at advare kongen om det betænkelige i, at han holdt en trontale (Jørgensen, 1962: 272ff). Først to dage inden Rigsdagens åbning slog kongen endeligt fast, at han ville åbne Rigsdagen personligt, da han satte pris på at tale fra sin trone til sit folk (Jørgensen, 1962: 286). Kongen vandt igen diskussionen mod ministrene.

Siden da åbnede Frederik VII ikke Rigsdagen personligt, men han holdt til gengæld trontaler i det såkaldte Rigsråd i 1856 og 1858. Med udgangspunkt i Fællesforfatningen fik man »... i 1856 en egen grundlov for kongeriget og hertugdømmerne med et selvstændigt Rigsråd med to kamre, hvortil valgretten af hensyn til hertugdømmerne var indskrænket til jordejere og velhavere« (Koch og Hvidt, 1999: 15). Rigsrådets oprettelse kan ses som tilbageslag for den skrøbelige danske demokratiseringsproces (Knudsen, 2006: 120). Dermed har det en vis symbolik, at det var her, Frederik VII valgte at holde trontaler.⁴

Med trontalen i Rigsrådet i 1856 blev der gjort mere ud af det æstetiske omkring trontalerne. Ind i salen stillede man en særlig tronstol dækket med den kongelige hermelinekåbe,

hvorfra kongen kunne tale, og foran tronstolen blev stillet store løvefigurer af sølv (Trap, 1966: 230; Clausen, 1877: 438-439).⁵ Disse tiltag fortsatte ved fremtidige trontaler, også i Rigsdagen, og det markerer med langt større symbolik og tydelighed kongens særstilling, når han fremstiller sig for de lovgivende forsamlinger. I Fællesforfatningen fik premierministeren nu i øvrigt titlen »konseilspræsident«, og først fra 1918 benyttes titlen »statsminister«.

Trontalens storhed og fald

I 1863 overtog Christian IX tronen på et for Danmark kritisk tidspunkt. Med 1864-nederlaget nærmede Danmarks størrelse sig minimumsgrænsen for en selvstændig stat, og 1866 bød på en revision af Grundloven, der »...gjorde Landstinget til et elitært og reaktionært fort« (Knudsen, 2006: 128-129). Efterfølgende blev der holdt trontaler mere regelmæssigt end hidtil: Perioden 1866-1874 bød på hele seks trontaler.⁶ Talerne repræsenterede nybrud på flere punkter. For det første blev de lidt længere. For det andet talte Christian IX ofte om sin nærmeste familie. I en tid hvor royale familiedynastier var afgørende for magtbalancerne mellem stater, var det også storpolitik for en konge som Christian IX at tale om sine familieforhold, eksempelvis når han fik giftet sine børn ind i enten det russiske eller svenske kongehus. For det tredje optrådte der stadigt flere og mere detaljerede indenrigspolitiske initiativer i talerne, lidt som vi kender det i senere åbningstaler holdt af statsministre.

Hvor trontalen i den tidligere Rigsdags historie var blevet en jævnlige tilbagevendende institution, skulle vi efter 1874-talen helt frem til 1901 for igen at se en decideret trontale. I 1875 blev Estrup konseilspræsident, og for overhovedet at overtage denne post var det en betingelse for ham, at han kunne lede regeringen mere egenrådigt ift. kongen (Knudsen, 2000a: 522ff). Han havde været minister en række år forinden, og han havde på de indre linjer været kritisk over for, at kongen personligt skulle åbne Rigsdagen (Jørgensen, 1974: 32). I 1876 pointerede Estrup over for kongen, at der ikke skulle holdes nogen trontale ved Rigsdagens forestående åbning (Jørgensen, 1976: 217). I 1885 og 1892 spurgte kongen direkte Estrup om lov til at holde trontaler, men Estrup nægtede ham retten hertil (Jørgensen, 1976: 321, 392). På dette punkt ses en tendens til, at regeringsledelsen glider væk fra kongemagten. Trontalerne som institution så godt som forsvinder ud af dansk politik.

Enevældens endegyldige exit

Efter 1901 forestod kongerne kun Rigsdagens årlige åbning tre gange, så der var i mange år ingen egentlig begivenhed eller ceremoni ved Rigsdagens konstituerende møde.⁷ Hvad angår

NOTE 3 Se evt. Knudsen, 2006: 118.

NOTE 4 Med krigsnederlaget i 1864 forsvinder Rigsrådets eksistensberettigelse.

NOTE 5 Det har været beskrevet, at omstændighederne var således alle år (Nielsen, 2012: 89), men der er ingen tegn i andre kilder på, at der var gjort noget tilsvarende ud af det æstetiske før Rigsrådets åbning i 1856.

NOTE 6 Talen i juli 1864 er fraregnet, da den ikke falder ved den årlige åbning i oktober. Man kan diskutere, om meddelelsen i 1884 skal inddrages, men det er her anset for mest retvisende ikke at inddrage den, da den er ekstremt kort og fremkaldt af Christiansborgs nedbrænding kort forinden. Se evt. Nielsen (2012: 89). Hvor intet andet er anført, bygger dette afsnit på læsning af trontalerne.

NOTE 7 I 1901 og 1906 ses de sidste taler, der officielt blev kaldt trontaler (Nielsen, 2012: 89). I 1912 og 1920 holder Christian X lignende taler ved Rigsdagens åbning, hvor begrebet trontale dog ikke længere anvendes i de officielle dokumenter (Nielsen, 2012: 89).

statsministres åbningstaler, flød især to faktorer sammen og gjorde, at åbningstalen fra oktober 1925 blev statsministerens prerogativ. For det første sås en utilfredshed med, at selve det fælles åbningssmøde i Rigsdagen ikke havde noget indhold. Under statsminister Niels Neergaard foregik disse årlige åbningssmøder (1921-1923) stadig ved, at han som statsminister oplæste et kort reskript fra kongen, der, jf. grundloven, indkaldte Rigsdagen. Da der ikke var mere end det på dagsordenen, var der mange rigsdagsmedlemmer, der ikke mødte op (Nielsen, 2012: 90). Det blev kritiseret i pressen år efter år (Nielsen, 2012: 90) og af politikere (Rigsdagstidende 1924: 186ff). Den radikale Ove Rode foreslog derfor i oktober 1924 under første behandling af finansloven, at man ved åbningssmødet kunne have en slags åbningstale om det kommende års politiske program og rigets stilling (Rigsdagstidende 1924: 186-187).

Selvom åbningssmøderne var tilnærmelsesvis indholdsløse, havde de stadig enevældisitet: De korte reskripter, statsministeren oplæste, havde en royalistisk ordlyd med formuleringer som »konge af guds nåde« og »tro undersætter«. Efter de var blevet læst op, råbtes der ni gange hurra for kongen, som det havde været traditionen siden 1848. Disse ting er relevante ift. den anden faktor: I 1924 fik vi for første gang en socialdemokratisk statsminister. Socialdemokratiet havde på dette tidspunkt republikanske tilbøjeligheder, og flere ministre ønskede et opgør med de tilbageværende royale symboler i dansk lovgivningsarbejde (Bramsnæs, 1965: 154ff; Bording, 1976: 19, 25). Da Stauning første gang skulle lede den årlige åbning af Rigsdagen i oktober 1924, ville han ikke oplæse disse royalistisk klingende reskripter. Stauning nøjedes med at referere, at kongen havde indkaldt Rigsdagen, jf. grundloven. Stauning ville heller ikke råbe ni gange hurra for kongen, men i stedet tre gange for Danmark. Det førte til, at borgerlige politikere – i forargelse over den i deres øjne majestætsfornærmende adfærd – satte sig på forreste række i salen og råber hurra for kongen i munden på Stauning. Disse scener åbenbarede for både politikere og offentlighed, at åbningen af Rigsdagen skulle gentænkes (Nielsen, 2012: 91).

Forud for åbningen af Rigsdagen i 1925 foreslog Stauning, at han som statsminister holdt en kort tale ved Rigsdagens første møde.⁸ Dette medgives på betingelse af, at det var en kort tale, der som sådant ikke var partipolitisk, men mere var en praktisk redegørelse om det kommende års lovgivningsarbejde, for at give åbningen »en mere højtidelig karakter« (Rigsdagens præsidium, 1925). Siden da har statsministeren holdt de årlige åbningstaler. Med grundlovsrevisionen i 1939 skulle statsministerens åbningstale have hjemmel i forfatningen.⁹ Det var på dette tidspunkt ukontroversielt (Rigsdagstidende 1938: 469ff)

og med Christian X's død i 1947 døde også den sidste danske konge, der har blandet sig i dansk regeringsledelse (Knudsen, 2000a: 523). Grundlovsrevisionen i 1939 faldt ved folkeafstemning, men samme paragraf om åbningstalen blev en del af grundloven i 1953.

Hvor åbningstalerne i mange år var relativt korte, udviklede de sig op mod 1960'erne til uoverskueligt lange og meget tekniske opremsninger af det kommende års påtænkte lovgivningsarbejde. Skiftende statsministre hadede derfor at holde disse taler (Hjortdal, 1999: 163, 215). Så fra 1966 og frem har man udgivet et separat skriftligt dokument med alle de påtænkte lovforslag for det kommende folketingsår, det der ofte bliver omtalt *lovkataloget* eller *lovprogrammet*. Dermed er det ikke længere lige så påkrævet at oplæse alle årets lovinitiativer, og således har statsministrene i åbningstalerne kunnet tillade sig en lavere detaljeringsgrad og et mindre teknisk sprog.

Siden da blev det i højere grad statsministerens prerogativ at udvælge og prioritere, hvilke emner der skulle indgå i den mundtlige del af redegørelsen, altså åbningstalen. Siden da begyndte talerne at ændre karakter. Åbningstalerne lixial har været kontinuerligt faldende siden slutningen af 1920'erne (Nielsen, 2012: 93). I 1972 sås også den første metafor i en åbningstale (Knudsen 2009). Og fra Schlüters statsministertid og frem har åbningstalen været brugt til at kritisere oppositionen (Kock, 2010).

Statsministerens personlige tale til nationen?

Hermed er vi fremme artiklens andet delelement. Efter 105 år bliver den årlige åbningstale et grundlovssikret prerogativ for statsministeren – men er den blevet statsministerens personlige tale til nationen, og i givet fald hvornår og i hvilket omfang? Et par amerikanske værker kan give inspiration til at undersøge statsministerembedet ud fra disse åbningstalers indhold.

I »The Rhetorical Presidency« undersøges det amerikanske præsidentembede gennem præsidenternes retorik, og konkluderer heraf, at siden 1913 har »popular or mass rhetoric« været det afgørende redskab for præsidentiel magtudøvelse (Tulis, 1987: 4, 118). Andre forskere har påpeget, at selve State of the Union-adressen er en vigtig magtressource for præsidentembedet: Dels da ceremonien omkring begivenheden markerer præsidentens autoritet og lederskikkelse, dels da opmærksomheden omkring talen giver præsidenten en enestående mulighed for at påvirke lovgivningsarbejdet (Campbell og Jamieson, 1990: 74ff). Disse antagelser overføres her til åbningstalen og statsministerembedet i en dansk kontekst.

NOTE 8 Måske det var med inspiration fra Ove Rode, jf. ovenstående, men det er for så vidt uvist, hvor inspirationen kom fra (også jf. Nielsen, 2012: 91).

NOTE 9 På baggrund af denne åbningsredegørelse skulle der nu også være en bredere politisk debat (åbningsdebatten). Det skal ses i lyset af, at debatten ifm. fremlæggelsen af finansloven havde udviklet sig til en slags årlig åbningsdebat, hvor diverse rigsdagsmedlemmer talte om »alt mellem himmel og jord« (Rigsdagstidende 18 okt. 1924) og ikke kun finansloven. Finansloven med dens tunge og tekniske indhold blev ikke anset som værende egnet til en sådan bredere politisk debat (se også Forfatningskommissionen af 1946: 35-36).

På denne baggrund er State of the Union-adresserne blevet analyseret gennem kvantitativ indholdsanalyse (Teten, 2007: 671). Her undersøges, hvor ofte forskellige personlige stedord forekommer i talerne. På den måde måles det, i hvilket omfang talerne bliver brugt til at rette en personlig appel (Teten, 2007: 673), hvor personlig appel ses som et udtryk for magtudøvelse:

Teten sondrer mellem tre typer af personlig appel: identifikationsretorik, autoritativ retorik samt styrende retorik.¹⁰ Denne artikels indholdsanalyse er operationaliseret med udgangspunkt i Tetens definitioner, jf. nedenfor. Identifikationsretorik er et almindeligt anerkendt element af politisk kommunikation som værende et forsøg på at sætte taleren i øjenhøjde med de modtagere, der adresseres, og skabe en fælles identitet (Teten, 2007: 673). Campbell og Jamieson skriver tilsvarende, at dygtige præsidenter har kunnet transformere deres lyttere til en bestemt ønskværdig fælles identitet (Campbell og Jamieson, 1990: 5). Autoritativ retorik ses som et udtryk for, at præsidenter bruger embedets indbyggede autoritet til at retfærdiggøre deres udmeldinger (Teten, 2007: 673, 676). Tulis skriver tilsvarende, at »Authoritative speech combines the power of command with the power of persuasion (or force of argument)« (Tulis, 1987: 81). Den sidste type personlige appel er styrende retorik, hvilket placerer behov for handling hos andre end præsidenten selv (Teten, 2007: 677-678). Tulis beskriver, at denne type retorik også er et nyere fænomen, der er med til at karakterisere den moderne type præsidentiel retorik (Tulis, 1987: 47).

Personlige stedord og styrkelse af statsministerembedet

Personlig appel udgøres af følgende ord (jf. Teten, 2007: 674-678):

- Identifikationsretorik: vi, vor, vort, vore, vores, os
- Autoritativ retorik: jeg, mig, min, mine, mit
- Styrende retorik: I, jeres, jer

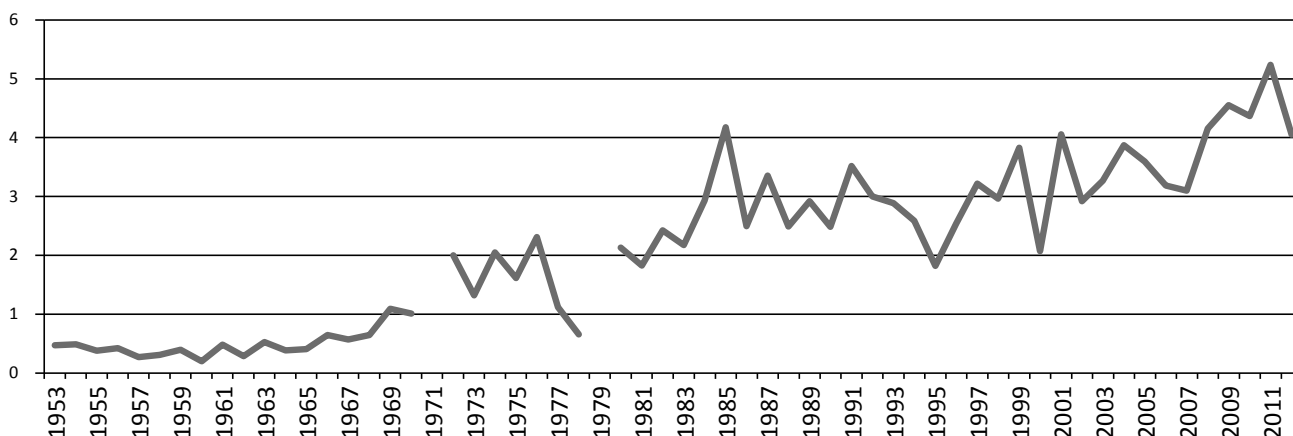
Det undersøges, om der ses en øget brug af personlig appel i talerne for hvert år, der går. Jo højere procentdel ovennævnte typer retorik hver især udgør, desto mere personlig bliver åbningstalen. Hvis man anerkender præmissen fra ovennævnte amerikanske forskere, er dette et udtryk for, at statsministrene forsøger at udøve magt med åbningstalerne. For hver enkelt tale analyseres det samlede antal af de tre typer af personlige stedord i procent af det samlede antal ord, da talerens længde veksler fra år til år (Nielsen 2012: 92). Alle åbningstalerne siden 1953 er gennemlæst ifm. arbejdet med artiklen. Antallet af personlige stedord er fundet ved, at talerne er kopieret fra databasen dansketal.dk og ind i Word. Her er programmets søgefunktion anvendt til at kvantificere de respektive ord og finde talernes samlede længde.

Ifm. folketingsvalg kan Folketinget åbnes i andre måneder af året end oktober. Her er statsministeren *ikke* pålagt at holde en tale ifølge grundloven. Når statsministre som oftest har gjort det, sker det iht. forretningsordenens nuværende § 19, hvorfor disse taler er mindre formelle.¹¹ Denne artikel beskæftiger sig kun med de taler, der holdes ved den årlige åbning i oktober.

Personlig appel i åbningstalerne

Det ses i figur 1, at mængden af identifikationsretorik er stærkt stigende fra 1953 og til i dag. Hedtoft bruger i sin åbningstale fra 1953 kun 12 af de ord, der falder i denne kategori (0,5 pct.) og Baunsgaard bruger i 1970 45 af disse ord (0,6 pct.), selvom talerne er på henholdsvis 2542 ord og 4454 ord. I alle

Figur 1. Identifikationsretorik i åbningstalerne 1953-2012

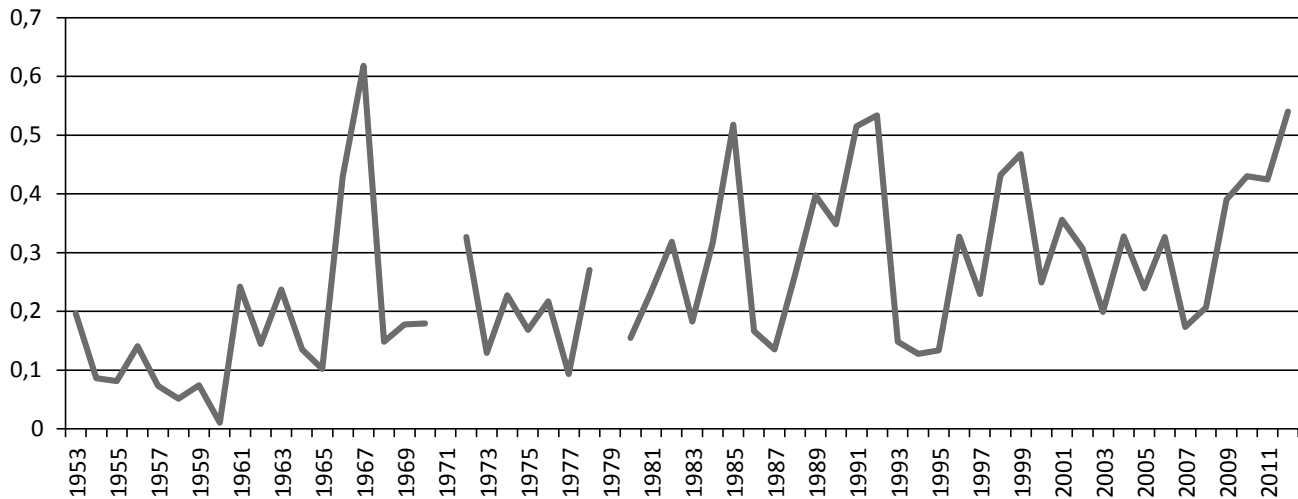

Identifikationsretorik målt som antal ord i procent af de enkelte talers samlede antal ord. Den lodrette akse er procent, den vandrette akse er år. Talerne fra 1971 og 1979 er udeladt i alle denne artikels beregninger, da helt særlige omstændigheder gør sig gældende disse år, hvorfor talerne disse år er særdeles korte og holdt i generelle vendinger. I 1971 holdes talen af Baunsgaard som repræsentant for et forretningsministerium efter valgnerdelaget. I 1979 foregår åbningstalen under valgkampen efter SV-regeringens kollaps.

NOTE 10 Oversat til dansk fra: Identification rhetoric; Authoritative rhetoric; Directive rhetoric.

NOTE 11 Se evt. de enkelte taler i Folketingstidende samt statsretlige notater i Statsministeriets arkiv på Rigsarkivet.

Figur 2. Autoritativ retorik i åbningstalerne 1953-2012

Autoritativ retorik målt som antal ord i procent af de enkelte talers samlede antal ord. Den lodrette akse er procent, den vandrette akse er år.

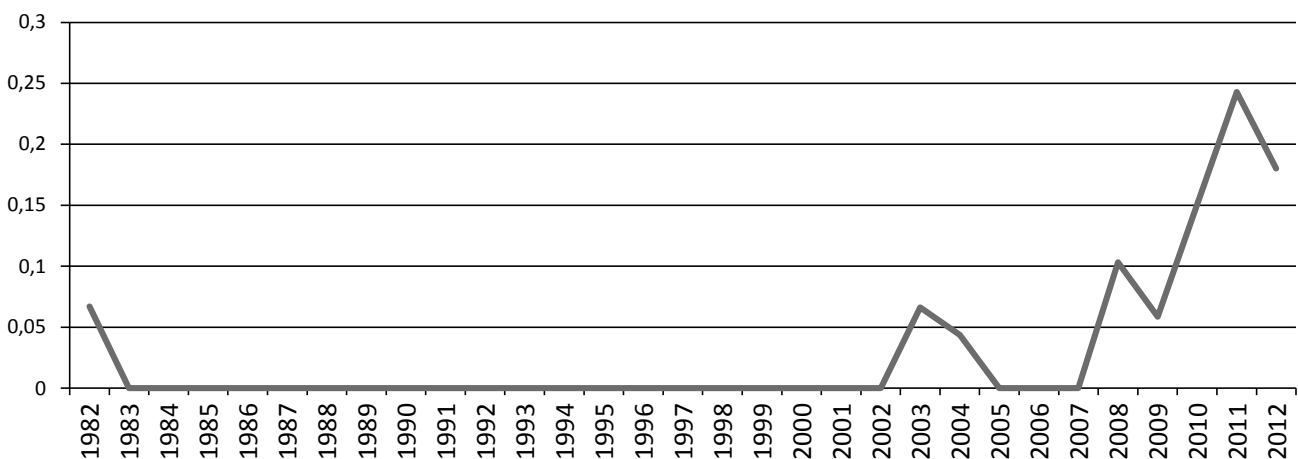
Schlüters åbningstaler fra 1982 til og med 1992 ligger niveauet for identifikationsretorik væsentlig højere. Identifikationsretorik udgør 180 ord af 2012-talens i alt 4441 ord (4,05 pct.). »Danmark står stærkt. Vi er ét af verdens bedst fungerende samfund. Vi er respekteret i verden. Vi har meget at være stolte over« (Fogh, 2003, egen understregning) er et moderne eksempel på statsministres brug af identifikationsretorik.

Hvad angår autoritativ retorik, ses det i figur 2, at det forekommer langt mindre end identifikationsretorik. Det ses også, at der er langt større udsving fra år til år, og at så tidlige taler som fra 1966 og 1967 stadig står som nogle af dem med størst andel af autoritativ retorik. Det er især ordet 'jeg', statsministrene benytter, som Løkke i 2009: »Den støtte, danskerne tilkendegav den 5. september, er uvurderlig for vores udsendte.

Det fik jeg et klart indtryk af, da jeg kort før flagdagen besøgte de danske soldater i Afghanistan. Dem kan vi i sandhed være stolte af!« (Løkke, 2009, egen understregning).

Styrende retorik bruges generelt i forsvindende lille grad sammenlignet med de to foregående. Figur 3 starter først pr. 1982, da Schlüter her er den første til at bruge ord fra denne kategori: »Den nye regering satser på erhvervslivet og vore arbejdspladser. Det er derfra, fremgangen skal komme. Vi forsøger nu at lægge tingene bedre til rette for jer. Men så har I også et ansvar. Det må ikke blive en sovepude. Regeringen forventer helt enkelt af jer, at I nu tager fat og udnytter mulighederne.« (Schlüter 1982, egen understregning). For perioden 1953-2002 er denne sætning de eneste forekomster af styrende retorik i åbningstaler. Siden da er nogle få eksempler kommet til.

Figur 3. Styrende retorik i åbningstalerne 1953-2012

Styrende retorik målt som antal ord i procent af de enkelte talers samlede antal ord. Den lodrette akse er procent, den vandrette akse er år.

Ud fra den deskriptive statistik kan vi dog konkludere, at under den nuværende statsminister bruges alle tre typer af retorik langt mere, end det var tilfældet i 1953. Udviklingen er over-skueliggjort i tabel 1 med 1980 som skæringspunkt.

Tabel 1. Forekomster af personlig appel i procent

	1953-1979	1980-2012	Stigning
Identifikationsretorik	0,803	3,158	Ja
Autoritativ retorik	0,183	0,307	Ja
Styrende retorik	0	0,028	Ja

Her ses de gennemsnitlige procentdele af de forskellige typer personlig appel i de angivne perioder.

Fra statsminister mod præsident?

En mere systematisk undersøgelse fås ved at anvende regressionsanalyser for at vurdere, om der sker en øget tendens til personlig appel (afhængig variabel) i talerne for hvert år (uafhængig variabel), der går. År måles således, at 1953 er givet værdien 1, 1954 er givet værdien 2 etc. Den personlige appel er de tre nævnte kategorier af retorik, altså procentdelen af de givne typer personlige stedord ift. talernes samlede længde. År bliver her et udtryk for, om der sker en styrkelse af statsministerembedet over tid.

Tabel 2. Personlig appel i åbningstalerne over tid

	Afhængige variable		
	Identifikationsretorik	Autoritativ retorik	Styrende retorik
År	0,072***	0,004***	0,001***
N	58	58	58
F-statistik	292,264***	18,558***	16,680***
Adjusted R ²	0,836	0,235	0,216

Koefficienterne er de ustandardiserede regressionskoefficienter. Standardfejl er angivet i parentes. Signifikansniveau: *** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$.

Af tabel 2 ses, at 'år' har en signifikant positiv effekt alle tre typer retorik. Påvirkningen er stærkest for identifikationsretorik, hvor der ses en stigning på 0,072 procent for hvert år, der går. Stigningen er langt mindre for autoritativ retorik og styrende retorik – for hvert år der går, er stigningen hhv. 0,004 og 0,001 procent. Det er også ved identifikationsretorik, at denne simple model forklarer mest af variationen, nemlig 83,6 procent. For autoritativ retorik forklarer modellen 23,5 procent af variationen og for styrende retorik 21,6 procent.

Dernæst inddrages baggrundsvARIABLE for at teste, om andre elementer kunne have spillet ind: Regeringens parlamentariske opbakning, antallet af regeringspartier, samt om regeringen er rød eller blå. Regeringernes parlamentariske opbakning måles på antal af folketingsmandater, som regeringspartierne tilsammen repræsenterer på det tidspunkt, hvor åbningstalen

afholdes. Antal regeringspartier er indsat som dummyvariabel med etpartiregering som referencekategori. Disse baggrundsvARIABLE er inddraget, da de har været påpeget at have effekt på regeringsledelsen i Danmark (Pedersen og Knudsen, 2005: 159). Det drejer sig dels om, at jo flere mandater en regering er bakket op af, desto stærkere står statsministeren, og dels, at jo flere partier der indgår i regeringen, desto svagere står statsministeren, da regeringsledelsen her deles med andre partiledere. Til sidst er regeringens 'farve' indsat som dummy-VARIABLE med blå som referencekategori. Det er for at teste, om der evt. måtte være forskel i personlig appel afhængig af ideologi.

Som det fremgår af tabel 3, ændres den justerede R² ikke nævneværdigt i de udvidede modeller. Hvad angår identifikationsretorik, forklarer modellen 86,3 procent af variationen, og år har en signifikant positiv effekt på identifikationsretorikken. For hvert år der går, er tendensen, at identifikationsretorikken øges med 0,067 procent.

Hvad angår autoritativ retorik, forklarer modellen 19,7 procent af variationen, og år har en svag signifikant positiv effekt på den autoritative retorik. Hvad angår styrende retorik, forklarer modellen 22,4 procent af variationen, og år har en svag men signifikant positiv effekt. For hvert år der går, øges styrende retorik med 0,001 procent.

Ingen af de inddragene baggrundsvARIABLE har nogen signifikant effekt, og betakoefficienterne for år-VARIABLENS påvirkning på de tre typer retorik ændres ikke væsentligt efter disses inddragelse. 'Firepartiregeringer' har en kraftig positiv påvirkning på identifikationsretorik, men den er ikke signifikant. Mandat-tal eller statsministerens partifarve har ikke nogen signifikant effekt på de tre typer retorik. VIF-værdierne er i alle tilfælde under 4, så modellen lider ikke under kollinearitet mellem fx 'år' og de øvrige uafhængige variable. Pba. tabel 2 og 3 står 'år' tilbage som værende den afgørende variabel for udviklingen af de tre typer retorik.

Det konstateres, at der sker en stigning af den personlige appel i statsministrenes åbningstaler. Statsministrene bruger i stærkt stigende grad identifikation som appelform i åbningstalerne, hvilket kunne være i forsøget på at (re-)definere en bestemt identitet for egen politisk vindings skyld. Statsministrene bruger i ringere grad embedets indbyggede autoritet til at retfærdiggøre deres udmeldinger og i endnu mindre grad til at placere et ansvar på specifikke grupper. På dette punkt har vi i Danmark ikke nået 'amerikanske tilstande' (Jf. Teten 2007: 677-678).

Udviklingen er interessant i lyset af, at retten til åbningstalen først over et langt og kompliceret forløb skulle fravristes kongemagten. Men interessant er den også ift. fx Hedtofts og Kampmanns tid, hvor åbningstalen ikke var en platform for at rette personlig appel. Med udtryk fra litteraturen om det amerikanske præsidentembede kan det siges, at man i åbningstalerne kan aflæse en styrkelse af det danske statsministerembede.

Tabel 3. Personlig appel og statsministerembedet

	Afhængige variable		
	Identifikations-retorik	Autoritativ retorik	Styrende retorik
År	0,067*** (0,006)	0,003* (0,001)	0,002*** (0,000)
Regeringens parlamentariske opbakning	-0,013 (0,008)	-0,002 (0,002)	0,001 (0,001)
Antal regeringspartier			
Topartiregering	-0,048 (0,079)	0,032 (0,069)	-0,031 (0,022)
Trepartiregering	0,036 (0,289)	0,001 (0,071)	-0,005 (0,023)
Firepartiregering	0,600 (0,326)	0,004 (0,080)	-0,025 (0,026)
Regeringens partifarve			
Rød regering	-0,119 (0,178)	-0,005 (0,044)	0,005 (0,014)
Konstant	1,052 (0,599)	0,296 (0,148)	-0,075 (0,047)
N	58	58	58
F-statistik	60,726***	3,336*	3,737**
Adjusted R ²	0,863	0,197	0,224

Koefficienterne er de ustandardiserede regressionskoefficienter. Standardfejl er angivet i parentes. Signifikansniveau: *** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$. Regeringen Baunsgaard I er kategoriseret som blå. Regeringen i 1978 er kategoriseret som rød, da det er en socialdemokratisk statsminister og Socialdemokratiet er større end det andet regeringsparti Venstre.

LITTERATUR

»Betænkning« (1953) *Forfatningskommissionen af 1946*. København, J.H. Schultz.

»Forhandlinger paa Folkethingets Rigsdagstidende, 1.-77. årgang. København, Bianco Lunos Hoftrykkeri.

»Kjøbenhavn, den 23de October 1848« (1848, 25. oktober) *Kjøbenhavnsposten*, s.1.

»Tredje møde« (1849) *Beretning om Forhandlingerne Paa Rigsdagen*, Første Bind Nr. 1—188. København, Kongl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

Bording, Kristen (1976) *Dagbog over Danmarks første socialdemokratiske ministerium 1924-1926*. Aarhus, Universitetsforlaget.

Bramsnes, C.V. (1965) *Erindringer. En broget tilværelse*. København, Fremad.

Campbell, Karlyn Kohrs og Jamieson, Kathleen Hall (1990) *Deeds Done in Words. Presidential Rhetoric and the Genres of Governance*. Chicago, University of Chicago Press.

Clausen, H.N. (1877) *Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie*. København: Gad.

Hjorddal, Helge (1999) *Tre røde konger. Set fra sidelinjen*. København: Gyldendal.

Hvidt, Kristian og Koch, Henning (1999) *Danmarks riges grundlove*. København, Christian Ejlers' Forlag.

Jørgensen, Harald (1954) *Statsrådets forhandlinger 1848-1863. I. bind. 24. januar-15. november 1848*. København, Ejnar Munksgaards forlag.

Jørgensen, Harald (1956) *Statsrådets forhandlinger 1848-1863. II. bind. 16. november 1848-30. august 1850*. København, Ejnar Munksgaards forlag.

Jørgensen, Harald (1962) *Statsrådets forhandlinger 1848-1863. V. bind. 27. april 1853-31. maj 1854*. København, Ejnar Munksgaards forlag.

Jørgensen, Harald (1974) *Statsrådets forhandlinger 1866-1872. XI. bind. 3. august 1866-25. marts 1872*. København, Ejnar Munksgaards forlag.

Jørgensen, Harald (1976) *Statsrådets forhandlinger 1872-1912. XII. bind. 20. april 1872-15. maj 1912*. København, Rigsarkivet.

Knudsen, Tim (2000a) 'Ministerialsystemet', pp. 465-552 i Ditlev Tamm og Tim Knudsen (red.) *Dansk forvaltningshistorie I. Stats, forvaltning og samfund. Fra middelalderen til 1901*. København, Jurist- og økonomiforbundets forlag.

Knudsen, Tim (2000b) 'Statsministeren og Statsministeriet' i Tim Knudsen (red.) *Regering og embedsmænd – Om magt og demokrati i staten*. København: Systime.

Knudsen, Tim (2006) *Fra enevælde til folkestyre. Dansk demokratihistorie indtil 1973*. København, Akademisk forlag.

Knudsen, Tim (2007) *Fra folkestyre til markedsdemokrati*. København, Akademisk forlag.

Knudsen, Tim (2009, 5. oktober) *Statsministeren har ordet*. Lokaliseret 31. august 2013: <http://www.information.dk/206102>

Kock, Kristian, fortæller, (2010) *Danskernes akademi: Bag om Borgen: Åbningstaler* [Dokumentar], Danmark: DR, lokaliseret 30. august 2013: www.dr.dk/DR2/Danskernes+akademi/Borgen/Borgen_forelaesning_folketingets_aabning.htm

Nielsen, Peter Heyn (2012) 'Statsministeren fik ordet – historien om den danske åbningstale', *Økonomi og Politik* 85 (4): 87-99.

Pedersen, Karina og Tim Knudsen (2005) 'Denmark: Presidentialization in a Consensual Democracy', pp. 159-175 i Thomas Pogunke og Paul Webb (red.) *The Presidentialization of Politics*. New York, Oxford University Press.

Rigsdagens Præsidium (1925, 26. sep.) *Referat fra Præsidiets møde*. Folketingets bibliotek.

Statsministeriets arkiv: *Statsretlige notater (1969-1984) 1*. Rigsarkivet.

Teten, Ryan Lee (2007) '»We the People«: The »Modern« Rhetorical Popular Address of the Presidents during the Founding Period', *Political Research Quarterly* 60 (4): 669-682.

Thomsen, Hans Kargaard (1995) *C.F.Wegeners 1851-1864. Bind 1. 1851-1857*. Viborg, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.

Trap, J.P. (1966) *Fra fire kongers tid*. Udgivet af det danske sprog- og litteraturselskab ved Harald Jørgensen. København, G.E.C. Gad.

Tulis, Jeffrey (1987) *The Rhetorical Presidency*. Princeton (NJ), Princeton University Press.